

**DZIAŁALNOŚĆ INSTYTUTU MEDYCYNY WSI
W LUBLINIE
NA RZECZ OCHRONY PRACY**

Materiały na Posiedzenie Rady Ochrony Pracy przy Sejmie RP

Lublin, marzec 2009

Instytut Medycyny Wsi (IMW) w Lublinie jest placówką naukową i usługowo-leczną o zasięgu ogólnokrajowym. Od 58 lat pracuje na rzecz ochrony zdrowia ludności wiejskiej i poprawy warunków higieniczno-sanitarnych na wsi, ze szczególnym uwzględnieniem warunków pracy osób pracujących w rolnictwie.

Głównymi celami działania Instytutu są:

- Badania naukowe oraz prace badawczo-rozwojowe i wdrożeniowe;
- Działalność diagnostyczna, lecznicza, rehabilitacyjna i orzecznicza;
- Szkolenia, głównie lekarzy podstawowej opieki zdrowotnej;
- Działalność wydawnicza.

Prowadzone badania podstawowe i prace badawczo-rozwojowe ukierunkowane są na poprawę bezpieczeństwa pracy oraz ochronę zdrowia rolników indywidualnych, a zatem na obszar działań mieszczących się dziedzinie ochrony pracy. W dotychczasowej działalności wśród priorytetowych kierunków badań znalazły się:

- badania nad zagrożeniem stanu zdrowia ludności wiejskiej ze strony biologicznych czynników szkodliwych w środowisku bytowania i pracy. Szkodliwe czynniki biologiczne należą do najbardziej typowych zagrożeń zdrowia w środowisku pracy rolnika. Osiągnięcia Instytutu w tej dziedzinie aktywności badawczo-rozwojowej stawiają Instytut w szeregu najpoważniejszych ośrodków naukowo-eksperymentalnych w kraju i na forum międzynarodowym.
- badania nad toksycznością pestycydów, skażeniem środowiska na obszarach o intensywnej produkcji rolnej oraz opracowywanie metod oznaczania pestycydów w elementach środowiska na użytek Polskiego Komitetu Normalizacyjnego. Duże znaczenie poznawcze mają wyniki badań nad neurotoksycznością pestycydów. W dziedzinie badań stosowanych na wyróżnienie zasługują badania nad zanieczyszczeniem środkami ochrony roślin wody pitnej z ujęć na terenach upraw sadowniczych. Wykazały one wysoki stopień zanieczyszczenia tych wód, zwłaszcza związkami z grupy pestycydów fosforoorganicznych, triazynowych, ale też chloroorganicznych. W wielu przypadkach stężenia przekraczały wielokrotnie wartości NDS obowiązujące w Polsce.
- prace badawczo-rozwojowe i wdrożeniowe nad wypadkowością i bhp w rolnictwie oraz zagrożeniem ze strony czynników fizycznych w środowisku pracy rolnika. Działalność wdrożeniowa w zakresie prewencji wypadkowej i promocji bhp w rolnictwie realizowana

jest poprzez współpracę z KRUS. Instytut prowadzi od wielu lat badania nad narażeniem rolników na pył, hałas i wibracje w środowisku pracy.

- prace nad oceną higieniczno-sanitarną gleb i nawozów organicznych i organiczno-mineralnych stosowanych w produkcji rolnej w aspekcie zagrożenia zdrowia. Instytut jest uprawniony do wydawania opinii w zakresie określenia wpływu nawozu na zdrowie ludzi umożliwiającą wprowadzenie nawozów do obrotu.
- prace nad oceną zagrożenia włóknami azbestu w powietrzu atmosferycznym w środowisku wiejskim, bezpiecznym użytkowaniem, demontażem i utylizacją wyrobów zawierających azbest.
- prace nad pilotażowym wprowadzeniem innowacyjnego wskaźnika biologicznej ekspozycji na środki ochrony roślin.

Od początku funkcjonowania Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego Instytut Medycyny Wsi stał się jego partnerem w działalności na rzecz ochrony zdrowia rolników. Na zlecenie KRUS Instytut opracował kompleksowy „Program ochrony zdrowia i życia rolników”, którego wdrożeniowym efektem w zakresie bhp było między innymi:

- ustanowienie w 1995r. przez Prezesa KRUS w porozumieniu z Przewodniczącym Rady Ubezpieczenia Społecznego Rolników, Ministrem Zdrowia i Opieki Zdrowotnej, Ministrem Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – „Zasad ochrony zdrowia i życia w gospodarstwie rolnym”,
- przyjęcie i wydanie „Programu szkolenia rolników indywidualnych w zakresie bhp, wg którego inspektorzy KRUS prowadzą szkolenia w terenie,
- prowadzenie szkoleń inspektorów KRUS w zakresie zagadnień dotyczących wypadków, zatruć i chorób zawodowych oraz zasad ergonomicznej i bezpiecznej pracy w rolnictwie.

Pracownicy IMW są ponadto pomysłodawcami i autorami :

- wykazu „Szczególnie niebezpiecznych prac i czynności, których nie należy powierzać dzieciom do lat 15 w gospodarstwach rolnych (wydanego i podpisanego przez KRUS, Głównego Inspektora Pracy i Ministra Rolnictwa),
- „Koncepcji systemu profilaktycznej opieki zdrowotnej nad ludnością rolniczą z uwzględnieniem warunków pracy i bytowania” (opracowanej z inicjatywy Głównego Inspektora Pracy i Ministra Zdrowia),
- „Systemu popularyzacji wiedzy z zakresu bezpieczeństwa pracy i ergonomii obejmującego rolników indywidualnych i ich rodziny” (opracowanego w ramach Strategicznego Programu Rządowego (SPR-1) „Bezpieczeństwo i ochrona człowieka w środowisku pracy”).

- „Programu i materiałów dydaktycznych do nauczania bhp w szkołach rolniczych” oraz „Programu nauczania bhp w szkołach podstawowych” (w ramach SPR-1)
- Materiałów dydaktycznych z zakresu bhp w rolnictwie dla wykładowców Ośrodków Doradztwa Rolniczego (w ramach SPR-1),
- Materiałów popularyzujących wiedzę z zakresu bhp w rolnictwie (ulotki, broszury, poradnik BHP w indywidualnym gospodarstwie rolnym z kalendarium na 2001r.).

Należy podkreślić, że Instytut Medycyny Wsi, jeszcze przed wejściem Polski w struktury UE, podjął się opracowania zestawu uregulowań prawnych umożliwiających wdrożenie do prawa krajowego dyrektywy UE dotyczącej biologicznych czynników w środowisku pracy. IMW (dla Ministra Rolnictwa, w ramach SPR-1) opracował 2 projekty Rozporządzeń zgodnych z dyrektywami UE, w sprawie: BHP przy stosowaniu i magazynowaniu środków ochrony roślin i nawozów mineralnych oraz BHP przy obsłudze zwierząt gospodarskich.

Wśród inicjatyw podejmowanych przez Instytut, których celem jest poprawa bezpieczeństwa i higieny pracy w gospodarstwach indywidualnych, była działalność szkoleniowa inspektorów KRUS i PIP, nauczycieli ponadpodstawowych szkół o profilu rolniczym, a także samych rolników.

Mając na uwadze specyfikę polskiego rolnictwa indywidualnego, zmiany w nim zachodzące Instytut corocznie od 1994r. organizuje wspólnie z PIP i Centralą KRUS forum dyskusyjne nad problemami bhp w rolnictwie, na cyklicznych seminariach „Ergonomii, bezpieczeństwa i higieny pracy w rolnictwie”. Od kilku lat mają one charakter międzynarodowy. Problematyka dotychczasowych seminariów to:

1. *Ergonomia i higiena pracy w rolnictwie (1994r.)*
2. *Wypadkowość w rolnictwie (1995r.)*
3. *Zagrożenia chemiczne w rolnictwie (1996r.)*
4. *Zagrożenia biologiczne w rolnictwie (1997r.)*
5. *Zagrożenia fizyczne w rolnictwie (1998r.)*
6. *Choroby zawodowe i parazawodowe w rolnictwie (1999r.)*
7. *Obciążenie fizyczne i psychiczne pracą w rolnictwie (2000r.)*
8. *Aktualny stan ergonomii w rolnictwie – potrzeby na przyszłość (2001r.)*
9. *Ubezpieczenia społeczne i zdrowotne w rolnictwie (2002r.)*
10. *Problemy ludzi starszych i niepełnosprawnych w rolnictwie (2003r.)*
11. *Skażenie środowiska pracy i bytowania w rolnictwie (2004r.)*
12. *Chemiczne zagrożenia w rolnictwie – stan aktualny i perspektywy (2005r.)*

13. *Wypadki w rolnictwie – dynamika zmian w ostatniej dekadzie (2006r.)*
14. *Stres w pracy i życiu rolnika – jego skutki zdrowotne (2007r.)*
15. *Rozpoznanie i sposoby ograniczania ryzyka chorób układu mięśniowo-szkieletowego, związanych z pracą w rolnictwie (2008r.).*

Dotychczasowa i obecna działalność naukowa oraz wdrożeniowa IMW, mieszcząca się w zakresie ochrony pracy ma na celu:

1. Zmniejszenie narażenia na czynniki szkodliwe w środowisku pracy.
2. Zmniejszenie wypadkowości w rolnictwie oraz zdrowotnych i psychospołecznych skutków wypadków.
3. Doskonalenie form edukacji zdrowotnej ze szczególnym uwzględnieniem bezpieczeństwa i higieny pracy w środowisku wiejskim.
4. Doskonalenie rozwiązań prawnych i organizacyjnych w systemie ochrony zdrowia rolników w środowisku pracy.

Priorytetowymi zadaniami dla realizacji tych celów są:

- ocena zagrożeń ze strony biologicznych, chemicznych i fizycznych czynników szkodliwych w rolniczym środowisku pracy;
- stworzenie podstaw organizacyjno-prawnych umożliwiających wdrożenie systemu profilaktycznej opieki zdrowotnej nad rolnikami na poziomie gwarantowanym dla całej populacji pracujących;
- rozwijanie poradnictwa w zakresie bhp – dla rolników i ich rodzin;
- popularyzacja wiedzy dotyczącej zapobiegania wypadkom rolniczym w środowisku pracy (wydawanie materiałów edukacyjnych);
- stworzenie podstaw prawnych, przyznających rolnikom prawa i obowiązki na wzór pracowników zatrudnionych poza rolnictwem, aczkolwiek specyficzne dla tej tylko kategorii zawodowej;
- współpraca IMW z innymi instytucjami zajmującymi się kwestiami ochrony pracy w rolnictwie indywidualnym (m.in. KRUS, PIP, MRiRW).

W grudniu 2008r. na zamówienie Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi pracownicy Instytutu Medycyny Wsi przygotowali opracowanie pt. „Bezpieczeństwo i higiena pracy w rolnictwie – przegląd dorobku i rekomendacje dla polityki w tym zakresie”. Przedstawiono w nim analizę realizowanych przez różne instytucje zadań na rzecz poprawy bezpieczeństwa pracy rolników indywidualnych, wskazano na uwarunkowania stanu zdrowia rolników, przyczyny wstępowania chorób zawodowych i wypadków przy pracy (m.in. zagrożenia biologiczne, chemiczne, choroby odzwierzęce, zagrożenia dla zdrowia i życia dzieci pracujących w gospodarstwach rolnych). Istotnym elementem opracowania było sformułowanie nowych zasad ochrony zdrowia i życia osób pracujących w gospodarstwach indywidualnych uwzględniających zmiany w przepisach prawnych, ustawodawstwo UE oraz mające niebawem obowiązywać zasady wzajemnej zgodności („Cross-compliance”).

W trakcie przygotowania jest monografia, która będzie odnosiła się do wspomnianych powyżej kwestii (wydanie zaplanowane na 2009r.).

Projekty naukowe, realizowane obecnie w IMW ukierunkowane na ochronę pracy rolników to:

- **w ramach działalności statutowej**
1. „Dolegliwości bólowe ze strony układu mięśniowo-szkieletowego wśród rolników indywidualnych - przyczyny ich powstawania” (kierownik Doc. dr hab. Leszek Solecki, Zakład Fizycznych Szkodliwości Zawodowych).
 2. „Opracowanie metod oznaczania wybranych substancji grzybobójczych w powietrzu na stanowiskach pracy” (kierownik Dr Teresa Nazimek, Zakład Toksykologii).
 3. „Dolegliwości ze strony układu mięśniowo-szkieletowego u kobiet wykonujących prace fizyczne w indywidualnych gospodarstwach rolnych” (kierownik Mgr inż. Piotr Choina, Zakład Fizycznych Szkodliwości Zawodowych).
 4. „Udział dzieci wiejskich w pracach na rzecz rodziny” (kierownik Dr Stanisław Lachowski, Zakład Zdrowia Publicznego).
 5. „Postawy rolników wobec własnego zdrowia w wybranych chorobach układu mięśniowo-szkieletowego” (kierownik Prof. dr hab. Leszek Wdowiak, Krajowe Obserwatorium Zdrowia i Bezpieczeństwa Pracowników Rolnictwa).
 6. „Badania nad pilotażowym wprowadzeniem innowacyjnego wskaźnika biologicznej oceny ekspozycji na środki ochrony roślin” (kierownik dr Lucyna Kapka, Krajowe Obserwatorium Zdrowia i Bezpieczeństwa Pracowników Rolnictwa).

7. „Rozpoznanie stężenia respirabilnych włókien azbestu w powietrzu atmosferycznym w środowisku wiejskim” (kierownik dr Agnieszka Buczaj, Zakład Fizycznych Szkodliwości Zawodowych).

- **projekty badawcze finansowane przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego**

1. „Postawy młodzieży średnich szkół o profilu rolniczym wobec zagrożeń zdrowia i życia w rolnictwie” (kierownik dr Franciszek Bujak , Zakład Zdrowia Publicznego)
2. Ocena całorocznej ekspozycji rolników indywidualnych na drgania mechaniczne oddziaływujące na całe ciało, w gospodarstwach rodzinnych o różnych kierunkach produkcji
3. Obciążenie pracą dzieci z rodzin rolniczych - zmiany w ostatnich 10 latach (kierownik dr Stanisław Lachowski, Zakład Zdrowia Publicznego).

Mając na uwadze rangę problemu wynikającego z niewystarczającego bezpieczeństwa pracy rolników indywidualnych, co podkreślała Europejska Federacja Związków Zawodowych Sektora Rolnego w swej Proklamacji *Lepsza ochrona zdrowia i bezpieczeństwa pracowników sektora rolnego* oraz postanowienia zawarte w Europejskiej Karcie Społecznej, należy podjąć starania o dokonanie zmian legislacyjnych przyznających rolnikom prawa i obowiązki na wzór pracowników zatrudnionych poza rolnictwem, aczkolwiek specyficzne dla tej tylko kategorii zawodowej.

Zdaniem Instytutu Medycyny Wsi należy:

1. Wdrożyć system promocji bezpiecznej pracy w rolnictwie indywidualnym wraz z obowiązkowym nadzorem nad warunkami pracy, przy respektowaniu podstawowych praw obywatelskich wynikających z poszanowania prywatności i swobodnego dysponowania własnością.
2. Zapewnić rolnikom indywidualnym obowiązkową profilaktyczną opiekę zdrowotną w związku z ich pracą.
3. Objąć dzieci i młodzież szkolną, mieszkającą na wsi oraz uczniów szkół rolniczych systemem edukacji w zakresie promocji bezpiecznej pracy w gospodarstwach rolnych oraz zdrowego stylu życia.
4. Wprowadzić obowiązkowo zagadnienia bhp w rolnictwie na kierunkowych uczelniach wyższych.

W celu skutecznej realizacji wymienionych powyżej zaleceń, konieczne jest stworzenie aktu prawnego dotyczącego *Ochrony zdrowia rolnika*, który w sposób kompleksowy będzie regulować zagadnienia związane z pracą, opieką medyczną, promocją bhp w rolnictwie i edukacją w tym zakresie.

- Wprowadzenie tego aktu prawnego będzie wymagało ścisłej współpracy wielu instytucji, które już obecnie prowadzą działalność na rzecz ochrony pracy rolnika indywidualnego (m.in. KRUS, PIP, PIS, IMW, MRiRW, MZ), ale również włączenia innych organów państwowych, jak np. MEN i MNiSzW.
- Wydaje się koniecznym powiązanie systemu ubezpieczeń rolników z ochroną zdrowia (badania wstępne i okresowe na wzór k.p.) oraz uzależnienie wypłacania świadczeń wypadkowych i wydawania orzeczeń o chorobach zawodowych w powiązaniu z przestrzeganiem przepisów bhp podczas prac rolnych, obligatoryjnie nadzorowanych przez PIP, w powiązaniu z KRUS i PIS.
- Istotnym elementem ustawy powinno być zapewnienie rolnikom indywidualnym bezpłatnych, systematycznych szkoleń z zakresu bhp (na wzór k.p.).
- Nieodzowne jest włączenie MEN w działalność edukacyjną na poziomie szkolnym oraz MNiSzW – akademickim, gdyż wiadomym jest, że przyswajanie wiedzy, mającej na celu kształtowanie postaw prozdrowotnych powinno odbywać się od najmłodszych lat życia dziecka, a następnie wiedza ta powinna być utrwalana w kolejnych etapach nauki i życia.
- Obowiązkiem rolnika będzie prowadzenie gospodarstwa, w którym będą przestrzegane ustawowo określone przepisy bhp.
- Konsekwencją nieprzestrzegania przez rolnika ww. przepisów, stwierdzone podczas kontroli powołanych do tego organów, będzie nałożenie kary.
- Ważnym czynnikiem motywującym rolnika do prowadzenia gospodarstwa zgodnie z zasadami bhp może być uzależnienie wsparcia finansowego i jego wielkości (dopłat) od przestrzegania wymogów bezpieczeństwa wykonywanych czynności i warunków pracy w danym gospodarstwie. Taki zestaw zaleceń zawarty jest m.in. w *Minimalnych wymaganiach wzajemnej zgodności (cross-compliance) dla gospodarstw rolnych*.